

Теплова О. Ю. Музично-педагогічна виконавська практика як фактор формування готовності до творчої самореалізації студентів/ О. Ю.

Теплова //

European vector contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: Collective monograph. Volume 2. Sandomierz: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. 476 p. (С. 377 - 396).

Теплова О.Ю.

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та хореографії
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця

Тепловая А.Ю.

Кандидат педагогических наук,
доцент кафедры музыковедения,
инструментальной подготовки и хореографии
Винницкого государственного педагогического
университета имени Михаила Коцюбинского
м. Винница

Тeplova O.Y.

Candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of Musicology Department
Instrumental training and choreography
Vinnitsa State Pedagogical University
University named after Mikhail Kotsyubinsky
m. Vinnitsa

**Музично-педагогічна виконавська практика як фактор формування
готовності до творчої самореалізації студентів**

Музыкально-педагогическая исполнительская практика как фактор формирования готовности к творческой самореализации студентов

Musical-pedagogical executive practice as a factor of formation of readiness for creative self-realization of students

Анотація

У статті викладено практику формування готовності до творчої самореалізації студентів музичного фаху в процесі їх навчання.

На основі психолого-педагогічних, філософських, музикознавчих джерел, існуючого практичного досвіду музичної підготовки студентів визначено зміст експериментальної програми виконавських дисциплін з фахової підготовки як фактора формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музичного мистецтва. Окреслені педагогічні умови й шляхи впровадження програми, які активізують процес підготовки фахівців.

Формування готовності студентів до творчої самореалізації забезпечується інтегративним підходом дослідників до опанування методиками музично-творчої діяльності, комплексним застосуванням їх у процесі виконавських видів практики - інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової, ансамблевої гри, організаційно-просвітницької, певних етапів закріплення знань, умінь і навичок, а також педагогічної практики, яка становить фронтальну перевірку кінцевих результатів сформованої готовності студента.

Передбачено навчальну продуктивність добутих результатів дослідження для подальшого вдосконалення музично-педагогічної теорії і практики в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: творча самореалізація, музично-творча діяльність, формування готовності до творчої самореалізації вчителя музики, музично-педагогічна виконавська практика.

Аннотация

В статье изложена практика формирования готовности к творческой самореализации студентов музыкальных специальностей в процессе их обучения.

На основе психолого-педагогических, философских, музыковедческих источников, существующего практического опыта музыкальной подготовки студентов определено содержание экспериментальной программы исполнительских дисциплин по профессиональной подготовке как фактора формирования готовности к творческой самореализации будущего учителя музыкального искусства. Указаны педагогические условия и пути внедрения программы, которые активизируют процесс подготовки специалистов.

Формирование готовности студентов к творческой самореализации обеспечивается интегративным подходом исследователей к овладению методиками музыкально-творческой деятельности, комплексным применением их в процессе исполнительных видов практики - инструментальной, вокальной, дирижерско-хоровой, ансамблевой игры, организационно-просветительской, определенных этапов закрепления знаний, умений и навыков, а также педагогической практики, которая составляет фронтальную проверку конечных результатов сформированной готовности студента.

Предусмотрено научную ценность добытых результатов исследования для дальнейшего совершенствования музыкально-педагогической теории и практики в подготовке будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: творческая самореализация, музыкально-творческая деятельность, формирование готовности к творческой самореализации учителя музыки, музыкально-педагогическая исполнительская практика.

Summary

The article describes the practice of forming readiness for creative self-realization of students of music specialty in the process of their education.

On the basis of psychological and pedagogical, philosophical, musicological sources, existing practical experience of musical preparation of students, the content of the experimental program of executive disciplines of professional preparation as a factor of formation of readiness for creative self-realization of the future teacher of

musical art is determined. The pedagogical conditions and ways of implementation of the program that activate the process of training specialists are outlined.

Formation of readiness of students for creative self-realization is provided by the integrative approach of researchers to mastering the methods of musical and creative activity, their complex application in the process of performing types of practice - instrumental, vocal, conductor-choir, ensemble game, organizational and educational, certain stages of consolidation of knowledge, skills and abilities, as well as pedagogical practice, which is a frontal examination of the final results of the student's readiness.

The educational productivity of the obtained research results is foreseen for the further improvement of the musical-pedagogical theory and practice in the preparation of the future teacher of musical art.

Key words: creative self-realization, musical and creative activity, formation of readiness for creative self-realization of the teacher of music, musical and pedagogical performing practice.

Вступ. Перед сучасною педагогічною теорією і практикою постають актуальні питання реформування системи освіти, одним з визначальних завдань якої є розвиток полікультурного, творчого потенціалу особистості. На розв'язання цих завдань спрямовані освітні національні програми, якими передбачається, що головною метою системи освіти України є створення умов для розвитку і самореалізації кожного громадянина. Одним з принципів реалізації цієї проблеми виступає безперервність освіти, якою формуються потреби й здатність до самонавчання і самовдосконалення тих, хто навчається. Тому підготовка студентів у ВНЗ повинна якнайповніше забезпечувати процес формування готовності майбутнього вчителя до творчої самореалізації.

Особливо актуальним є пошук поки що невикористаних резервів підвищення ефективності навчального процесу у вищих навчальних закладах. Таким резервом є створення відповідних умов для творчої самореалізації майбутнього вчителя, яка становлячи активізуючу доміную, може слугувати джерелом успішної навчальної діяльності студентів. Водночас залишається

невідпрацьованою цілісністю системи творчого забезпечення процесу педагогічно-виконавських практик на музично-педагогічних факультетах, що негативно позначається на якості їх професійної підготовки.

Специфіка формування готовності до творчої самореалізації вчителя музичного мистецтва потребує комплексного підходу до вивчення педагогічних, естетичних, психологічних і музикознавчих аспектів проблеми. Сутність готовності вчителя до творчої самореалізації, її структура ґрунтуються на загальних педагогічних засадах, опрацьованих Ю. Азаровим, А. Алексюком, Ш. Амонашвілі, С. Архангельским, Г. Васяновичем, М. Лещенко, С. Мельничуком, В. Сухомлинським.

У музичній педагогіці висвітлюються її дидактичні основи в працях Л. Баренбойма, Л. Масол, В. Петрушина, А. Пілічаускаса, О. Ростовського, Л. Хлебнікової.

Окремі питання формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до творчої діяльності в школі розглядалися Л. Арчажніковою, Б. Бриліним, І. Мариніним, О. Олексюк, Г. Падалкою, Н. Сегедою, П. Харченко, О. Щолоковою.

Об'єктом нашого дослідження виступає фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва. Предмет дослідження - формування готовності студентів музично-педагогічного фаху до творчої самореалізації у їх майбутній професійній діяльності.

Мета публікації полягає у визначенні системи музично-педагогічних виконавських практик як ефективного чинника формування готовності студента до творчої самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Теоретичний аналіз літератури з визначеної проблеми, виявлення педагогічних умов, якими забезпечується ефективність формування готовності майбутніх учителів музики до творчої самореалізації, визначення критеріїв і показників готовності студентів до творчої самореалізації обумовили створення експериментальної програми з фахових дисциплін, впровадженої у процес навчання у ВНЗ.

Основна концептуальна ідея дослідження ґрунтується на тому, що формування готовності до творчої самореалізації є процесом керованої взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на активний вияв особистого музично-творчого потенціалу і набуття відповідного досвіду майбутнього вчителя музики. Опрацювання об'єкта дослідження спирається на особистісно орієнтовані критерії, передбачає взаємодію викладача і студента, індивідуалізацію, диференціацію навчання, впровадження комплексу міждисциплінарної підготовки, діагностику, врахування рівнів професійного музично-педагогічного розвитку студентів.

Педагогічні основи процесу формування готовності студентів до творчої самореалізації в процесі фахової виконавської підготовки. Процес формування готовності до творчої самореалізації в даному дослідженні розглядається як діяльність, що спрямована на обґрунтування цільової ідеї, методичну розробку, створення педагогічного проекту та його реалізації в освітньо-виховній системі. Підготовка вчителя передбачає оволодіння певним мінімумом знань, умінь та навичок, який детермінує зміст спрямованої діяльності студентів у процесі навчання у ВНЗ та їх застосування в педагогічній практиці [7]. Теоретичні знання містять у собі узагальнені положення про те, як необхідно здійснювати навчання й виховання учнів в загальноосвітніх закладах. Вони містять загальні методичні ідеї, принципи, методи і способи розвитку молодшої особистості.

Педагогічна практика висуває такі проблеми, які вимагають ґрунтовної практичної підготовки, творчого підходу до вирішення тих завдань, які виникають і у загальному плані визначають фахову майстерність майбутнього вчителя. Проходження педагогічної практики сприяє встановленню органічного взаємозв'язку між теорією та практикою, і тому вона включає складну систему практик, які характеризуються важливою вимогою до її організації, а саме – виконавською безперервністю протягом всього навчання у вузі.

Безперервний характер педагогічної практики проявляється в тому, що її завдання на кожному новому етапі поглиблюються, витікаючи із попередніх.

Першим її навчальним етапом є навчально-виховна практика, яка ефективно позначається на процесі підготовки вчителя музики в цілому, на його творчості, педагогічній майстерності, адаптації молодого педагогічного працівника в школі. Результативність навчально-виховної практики, як окремої підсистеми має поетапну організацію і включає установчі та підсумкові конференції, проміжні диференційні заліки за семестр.

Педагогічна практика носить комплексний характер, у процесі якої інтерпретуються і синтезуються знання, пізнаються закономірності, принципи, форми, методи, засоби навчання і виховання. Комплексність педагогічної практики проявляється в її плануванні, організації, змістовній суті, системі контролю та оцінок різних видів діяльності [3].

Особливість завершальної педагогічної практики, яка проводиться на передвипускних та випускних курсах, полягає в тому, що вона носить безвідривний характер. При цьому діяльність студента суттєво відрізняється від попередньої, оскільки цілісний педагогічний процес будується самостійно, мета і завдання якого спрямовані на формування особистості учня.

Самостійність практиканта проявляється в тому, що процес навчально-виховної роботи включає не лише проведення уроків музики, але й позакласної та позашкільної роботи. У програмі педагогічної практики визначені основні напрямки діяльності студента на всіх її етапах, зміст і об'єм навчально-виховної роботи виконуються під керівництвом методистів. Підготовка до педагогічної практики потребує від викладачів методичного керівництва з усіх фахових дисциплін.

У даному дослідженні особливе місце приділяється педагогічно-виконавській практиці, оскільки вона складає основу музично-творчої діяльності студентів, яка акумулює знання, уміння та навички з усіх фахових дисциплін і забезпечує процес їх реалізації в конкретних педагогічних умовах.

Зміст, структура і функції педагогічної виконавської практики відображають технологічну сторону побудови творчої діяльності, у якій студент набуває основ педагогічного планування, прогнозування, моделювання та реалізації власних творчих проектів.

Мета педагогічної виконавської практики полягає в закріпленні музичних виконавських знань, умінь і навичок, методики роботи над інструментальними, вокальними, хоровими творами з учнями різних вікових груп. Виконавська практика – це саме той варіант практики, який свідчить про те, що на музично-педагогічних факультетах навчально-виховний процес із спеціальних музичних предметів носить характер безперервної педагогічної практики за схемою “викладач – студент”, “студент – учень”. Цінність організації виконавської практики полягає не тільки в тому, що вона дає можливість використовувати безпосередній досвід з теоретичних дисциплін, а й переосмислювати його в процесі власних творчих пошуків. Практична творча діяльність сприяє трансформації сприйняття студентом педагогічних теоретичних дисциплін та закріпленню знань з практичних спеціальних дисциплін, що дозволяє повному розглядати підготовку вчителя до майбутньої професії.

Виконавська практика для студентів є активним видом музично-педагогічної творчості, яка синтезує різнобічні музично-технологічні, естетичні, психолого-педагогічні, методично-організаційні знання, навички та вміння і утворює систему здобуття педагогічної майстерності. Вона створює ефективні умови для формування готовності до здійснення музично-естетичної діяльності на уроках музики.

Музична робота студента охоплює значний обсяг творчої діяльності, включаючи не лише проведення уроків музики, але й такі позакласні форми роботи, як керівництво музичними гуртками, проведення шкільних концертів, свят, музичних конкурсів, занять в різноманітних студіях, організаційно-просвітницької діяльності.

Студенти музично-педагогічного фаху набувають умінь керувати гуртками: хоровими (молодших, середніх, старших класів), ансамблями (вокальним, вокально-інструментальним, фольклорним, естрадним). Управління дитячими творчими колективами потребує знання вікової психології та методики роботи з різними віковими групами і різним рівнем музичної підготовки.

Готовність до здійснення керівництва певним видом музичної творчості учнів потребує застосування інноваційних методів навчання, формування відповідних спеціальних знань, умінь і навичок. Результати діагностичного дослідження обумовили необхідність корекції системи формування готовності до творчої самореалізації студентів, розробки спеціальної експериментальної програми, спрямованої на удосконалення їхньої професійної компетенції. У зв'язку з цим була розроблена наскрізна інтегрована програма педагогічної виконавської практики, яка сприяла не тільки закріпленню теоретичних знань та практичному її застосуванню, вдосконаленню професійних умінь і навичок, формуванню творчої особистості майбутнього вчителя в цілому.

Впровадження в навчальний процес інтегрованої програми педагогічної виконавської практики розглядається нами в прикладному значенні як основний засіб навчання з врахуванням продуктивної функції – свідомої самостійної реалізації творчого потенціалу студента. Основу виконавської діяльності складає суть творчої самореалізації майбутнього вчителя, яка трактується з позицій освоєння технології музичної творчості – інструментального сольного виступу, гри на музичному інструменті в ансамблі, сольного та хорового співу.

Вважаючи підготовку вчителя музики модулюванням навчально-творчої діяльності в школі, можна стверджувати, що вона включає в себе відповідні компоненти загального навчального процесу. В такому разі його складовими досягається педагогічна мета формування вмій і навичок, реалізація яких сприяє найбільш певному використанню творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, а визначені види виконавської діяльності складають навчально-творчий комплекс, який забезпечує прогрес готовності до творчої самореалізації студентів у роботі з учнями.

Мета навчального комплексу виконавських практик полягає в формуванні готовності до творчого розкриття особистісного потенціалу студентів, спрямованого на вирішення педагогічних проблем, таких як вміння застосувати нові засоби і методи активізації учнівської творчості.

Основні завдання експериментальної програми педагогічної виконавської практики полягали в розробці індивідуальних планів студентів та їх реалізації протягом навчання. Викладання теоретичних та практичних дисциплін відбувалося у взаємозв'язку з продуктивною творчістю студента, який виступав у ролі вчителя, вихователя, методиста, музичного виконавця, митця. Програма включала такі аспекти:

- формування готовності до творчої самореалізації студентів здійснювалося шляхом розв'язання естетичних, педагогічних, психологічних і музичних завдань у взаємозв'язку;

- реалізація індивідуальних планів спрямовувалася на застосування комплексних зв'язків між фаховими дисциплінами;

- музично-педагогічна діяльність та практична її перевірка здійснювалася в реальних педагогічних умовах;

- теоретичне поняття "готовності до творчої самореалізації" трактувалося в контексті творчості студентів у сфері мистецької і педагогічної діяльності; підготовка до діяльності визначалася досягнутими результатами; вдосконалення професійних якостей оцінювалося за вміннями і навичками прогнозування, планування, корегування навчально-виховних та виконавських дій;

- планування самостійної роботи студентів та контроль оперуванням знаннями, вміннями і навичками музично-творчої діяльності;

- виховання стійких волевих зусиль, спрямованих на досягнення конкретно визначеної мети та усвідомленого пошуку творчих шляхів для її здійснення.

Експериментальною програмою передбачалося застосування комплексу методик щодо видів музичної творчості, що дозволяло прослідкувати динаміку естетичного розвитку студентів, спроектувати шляхи і педагогічні засоби подальшого удосконалення процесу формування їхньої естетичної готовності до творчої самореалізації в класі основного інструмента – фортепіано.

Зміст експериментальної програми виконавських практик студентів музичного фаху. Програмою інструментальна виконавська практика, що

включала навчальну дисципліну інструментального виконавства «Основний музичний інструмент», «Концертмейстерський клас», відповідно передбачено такі вимоги: освоєння методики гри на музичному інструменті, оволодіння виконавською культурою і інтерпретацією інструментальних творів українських, слов'янських та зарубіжних композиторів. На індивідуальних заняттях передбачалося ілюстрування та виконання інструментальної музики, освоєння основ концертмейстерської майстерності, опанування методами музично-просвітницької діяльності.

Під час навчання студенту необхідно було оволодіти наступними вміннями музично-педагогічної та виконавської майстерності: досконале володіння технікою гри на фортепіано, методикою позакласної роботи, пов'язаної з музично-естетичним вихованням школярів; методикою викладання гри на фортепіано в музичних класах та гуртках загальноосвітніх закладів; розкриття естетичного значення музичних творів для розвитку загальної культури школярів; оволодіння знаннями, вміннями і навичками виконання інструментальних творів різних жанрів, стилів і форм; оволодіння традиційною та сучасною музичною термінологією щодо технічного виконання інструментальної музики; акомпанування камерним вокальним та камерним інструментальним ансамблями; виконання фортепіанної музики в поєднанні з виразним словесним коментарем.

У процесі занять з основного інструмента передбачалося освоєння методики навчання гри на фортепіано учнів, розширення музичної орієнтації студентів на виховання та розвиток музичних здібностей дітей та молоді. Основні методичні засади навчання гри на фортепіано ґрунтувалися на фундаментальних знаннях з фортепіанної технології гри, теоретичних надбань світової музичної культури, репертуарному надбанні класичної і сучасної музики.

Оскільки інструментальне виконавство є творчим процесом, який відображає художньо-естетичний зміст твору засобами музичної виразності, то він потребує майстерного виконання. Твір, об'єктивно існуючий у вигляді нотного запису, отримує реальне звучання лише в процесі художньої

інтерпретації виконавцем. Цим визначається важливість музичного виконавства взагалі, в тому числі і виконавської діяльності вчителя музики. Виконавство як складова творчої діяльності студентів музично-педагогічних факультетів під час навчання потребує відповідного рівня сформованості вмінь та навичок, які відповідають завданням музично-естетичного виховання в умовах школи, в урочній та позаурочній роботі з учнями.

Виконавська діяльність вчителя музики в школі специфічна та багатогранна. Вона включає вміння виконувати різні за стилем та формою музичні твори, розповідати про історію створення твору, композитора; настроювати слухацьку увагу на сприйняття музичного образу; пояснювати роль засобів музичної виразності у відображенні ідеї твору.

Необхідним є також вміння емоційного впливу на учнівську аудиторію для успішного засвоєння специфіки інструментальної, вокальної і хорової музики. Оскільки вчитель на уроці музики виступає в ролі співака, концертмейстера, інструменталіста, диригента, музичного лектора, режисера, сценариста літературно-музичних композицій, важливу роль відіграє розмовна діяльність.

Виконуючи репертуар, що входить до програми для слухання музики, студент повинен вміти проілюструвати окремі фрагменти твору, виділити характерні інтонації, розкрити прийоми мелодичного варіювання, зосередити увагу учнів на специфіці музичної побудови форми. Підготовка передбачає виконання музики в різних акустичних умовах та положеннях (сидячи, стоячи, в русі – для баяністів). Комплексна підготовка майбутніх вчителів музики здійснюється в процесі інших видів виконавської практики. Студенти беруть участь як виконавці в академконцертах, творчих вечорах, музичних звітах і концертних виступах.

До інструментальної виконавської практики належить “Концертмейстерський клас”, який посідає важливе місце в циклі інструментальних, вокальних і хорових дисциплін. Це обумовлюється високими сучасними вимогами, які пред’являються загальноосвітніми закладами до музично-творчої підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Досконале володіння музичним інструментом, читання з листа,

транспонування, вміння підбирати на слух акомпанемент, співати під власний акомпанемент – всі ці професійні якості відображають широкий спектр виконавської діяльності. Специфіка такої діяльності полягає в необхідності поєднувати акомпанування з спостереженням за класом, виконання вокальної партії з супроводом, з елементами диригування і співу окремих голосів хорової партитури, читання з листа і транспонування, творчим перетворенням фактури акомпанементу.

Основними завданнями концертмейстерського класу є:

- оволодіння основами теорії, методики, практичної концертмейстерської роботи;
- акомпанування солісту, хору, ансамблю;
- читання нот з листа і транспонування;
- підбір на слух мелодій та акомпанементу;
- спів під власний акомпанемент;
- керування хоровим співом учнів при акомпануванні.

Закріпленню і розвитку концертмейстерських навичок сприяє організація різних форм виконавської практики:

- акомпанування студентам у класах з постановки голосу; акомпанування духовим і народним інструментам, струно-смичковій групі;
- виконання пісень шкільної тематики під власний супровід;
- акомпанування хоровому колективу;
- проведення лекцій-концертів, тематичних вечорів, академічних концертів.

Формування навичок акомпанування передбачає творчу діяльність у процесі розучування вокальних, камерних, хорових та інструментальних творів. Особливої уваги потребує спільна робота з ілюстратором-вокалістом над вивченням романсів, народних і шкільних пісень, акомпанування вокальним ансамблям, хоровим шкільним колективам, виконання п'єс в чотири руки. Важливе втілення музичного образу в єдиному виконавському плані, темповому і динамічному співвідношеннях. Все це безпосередньо пов'язане з грою на музичному інструменті.

Вокальна виконавська практика визначає навчальну дисципліну “Постановка голосу”, якою передбачалося оволодіння студентом академічною манерою співу, максимальний естетичний розвиток вокальних здібностей, удосконалення виконавської майстерності, освоєння теоретичних знань про особливості побудови і функціонування голосового апарату.

До змісту індивідуальних занять входить організація педагогічної діяльності в умовах органічного поєднання теоретичної і практичної підготовки студентів. Структура заняття носить комбінований характер, який включає ознайомлення з науково-методичною літературою; виконання вокально-технічних вправ і завдань; ілюстрування вокальних творів; прослуховування та аналіз вокальної майстерності видатних вокалістів; розучування шкільного репертуару. Індивідуальні заняття з постановки голосу включають:

- освоєння теорії та методики вокальної педагогіки;
- розвиток комплексу вокально-технічних умінь і навичок;
- художню інтерпретацію вокальних жанрів (вокалізів, пісень, романсів, арій, шкільного репертуару);
- удосконалення навичок співу без супроводу;
- удосконалення навичок співу під власний акомпанемент;
- оцінка вокальної роботи;
- написання анотацій на вокальні твори;
- музично-педагогічний аналіз вокальних творів;
- наукову роботу з актуальних питань вокальної педагогіки;
- підготовку до концертного виступу;
- індивідуальний добір виконавського репертуару з урахуванням рівня розвитку вокальних і технічних можливостей;
- розвиток вокальної майстерності студентів у взаємодії з іншими спеціальними дисциплінами;
- оволодіння методами вокальної роботи з учнями загальноосвітніх закладів;
- здійснення контролю щодо гігієни та функціонування співацького голосу.

До творчої самореалізації майбутніх вчителів музики входить вокальна виконавська та методична практика, спрямована на процес вокального навчання школярів.

Методична підготовка включає вміння організувати вокальну роботу з учнями різних вікових груп, дотримуватись гігієни, охорони їхніх співацьких голосів, застосовувати ефективні методи розвитку вокальних здібностей учнів, застосовувати творчі підходи в інтерпретації вокальних творів, здійснювати вокально-просвітницьку діяльність.

Проведення методичної роботи потребує вивчення індивідуальних особливостей учнів, складання прогностичних характеристик вокальних даних: фізичного стану голосу, дикції, дихання, діапазону, тембру, сили звуку та рівня їх розвиненості.

У формуванні готовності до творчої самореалізації безпосередньо зміст, методи і прийоми навчально-виховного процесу студентів підпорядковуються завданням вокально-технічного розвитку, засвоєння ними основ вокальної педагогіки. До змісту занять входить організація творчої діяльності в умовах органічного поєднання теоретичних знань і практичної діяльності, яка носить комбінований характер. Вона включає ознайомлення студентів з науково-методичною літературою, виконання вокального репертуару; ілюстрування різних вокальних стилів і жанрів; слухання та аналіз вокальних творів, представлених у грамзаписі та концертних виступах; розучування шкільного репертуару з учнями.

На завершальному етапі вокальної виконавської практики закріплюються знання, удосконалюються вокально-технічні уміння, які мають важливе значення у реалізації творчих сил студентів. Студенти оволодівають методикою вокальної роботи з різними віковими групами школярів, накопичують відповідний вокальний репертуар. Під час безвідривної педагогічної практики передбачається застосування ефективних методів роботи з учнями, самостійне освоєння нового репертуару, вивчення вокально-методичної літератури.

У комплексній системі музично-творчої діяльності важлива роль належить *диригентсько-хоровій виконавській практиці*, яка включала навчальну

дисципліну “Хорове диригування”. Важливим аспектом формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики є набуття досвіду диригентсько-хорової діяльності. Відповідно до програми даного курсу передбачається виконання таких основних вимог:

- оволодіння диригентським апаратом;
- оволодіння правильною диригентською постановкою та розвиток техніки диригування;
- оволодіння навичками зорового контакту з уявним хором;
- вміння вільно, виразно та чітко показувати схеми, доповнювати жести словесними характеристиками, використовувати допоміжні умовні жести відповідно до художнього задуму;
- вміння чітко визначити схему тактування і в залежності від темпу твору поєднувати диригування з тактуванням;
- вміння визначити основну тему та ідею твору;
- вміння застосовувати засоби виразності диригентського жесту у відповідності з художнім образом твору;
- написання музично-теоретичного аналізу з визначенням музичної форми, структури, тональності, ладо-тонального плану, метро-ритму;
- написання вокально-хорового аналізу з визначенням музичної форми, структури, тональності і ладо-тонального плану, метро-ритму;
- вміння визначати тип і вид хору, діапазони хорових партій, теситурні особливості, спосіб звуковедення, фразування;
- диригування творів для різних складів хорів (жіночий, чоловічий, мішаний) із супроводом та без нього;
- співи хорових партій з одночасною грою партитури на фортепіано;

Важливим аспектом диригентсько-хорової виконавської практики є створення анотацій на хорові твори шкільного репертуару, а саме:

- a) уміння зробити педагогічний аналіз твору, визначити емоційно-змістовий склад твору та засоби його втілення; визначити виконавські особливості і труднощі; висвітлити учбові та виховні завдання;

б) уміння складати конспекти уроків та вступної бесіди; створити репетиційний план хору, який охоплює всі елементи розучування пісні; робити розспівку на основі пісні, дотримуватись послідовності та регламенту роботи над піснею;

в) уміння створити виконавський план: визначити засоби художньої виразності у розкритті авторського задуму твору – темп, динаміка, їх зміни, фразування, кульмінації (часткові та загальні); визначати характер звуковедення.

Шкільна диригентсько-хорова практика включає всі види практичної діяльності вчителя музики – класної і позакласної роботи. При цьому виконавською програмою передбачається вивчення та аналіз навчальних програм, посібників, календарних, тематичних та поурочних планів; спостереження та аналіз урочної і позаурочної роботи вчителя, створення хору на базі класу, в якому проводиться навчально-виховна колективна та індивідуальна робота з учнями.

Важливим аспектом творчої діяльності з шкільним хором є вивчення індивідуальних співацьких можливостей учнів, їхнього діапазону голосу, якості інтонування, ладового і ритмічного відчуття розвитку музичного слуху, тембру та музичного сприймання. Вивчаючи особливості співацьких голосів, студент має можливість здійснювати підбір репертуару, який відповідає рівню розвитку музичних здібностей учнів та сприяє вихованню співацької культури. Особливе місце в диригентсько-хоровій практиці займає організаційна робота: проведення репетиційних занять, процесу розучування пісенного репертуару різної складності, орієнтація на розв'язання навчально-виховних та творчо розвиваючих завдань хорового співу. Диригентсько-хоровою виконавською практикою перевіряються вміння перекладу вокальних і хорових творів з одного виконавського складу на інший, прояву творчості щодо перекладу творів для різного складу хорів з врахуванням вікових особливостей учнів.

Готовність до творчої самореалізації студентів проявляється через вміння і навички застосовувати різні прийоми і способи музично-творчої діяльності, в тому числі і перекладу музичних творів, освоєння різних жанрів хорової музики та їх втілення учнівськими колективами.

Складовою комплексної програми музично-творчої діяльності є *виконавська практика з ансамблевої гри*, яка включала навчальну дисципліну – “Ансамблева гра”. Майбутні вчителі з цієї спеціалізації – це професійно підготовлені фахівці з музичного виховання, які можуть успішно працювати в загальноосвітній школі, гімназії, ліцеї, коледжі і організаторами шкільних ансамблів і оркестрів. Виконавська практика з ансамблевої гри передбачає прояв глибоких знань, вмінь і навичок, здійснювати навчально-виховну роботу в учнівських інструментальних творчих колективах, впливаючи на формування інтелекту та культурного досвіду учнів.

Підготовка студента зі спеціалізації “Ансамблева гра” за навчальним планом і відповідною програмою передбачає кваліфікаційний рівень майбутнього вчителя музики, здатного творчо вирішувати такі завдання: аналізувати партитури для різних видів ансамблів і оркестрів; інтерпретувати їх художній зміст та визначати естетичне значення; виконувати порівняльний аналіз; вирізняти стилістичні особливості музичних творів; володіти спеціальною термінологією; володіти основними технологіями аранжування та інструментовки; самостійно виконувати ескіз творчого задуму; інтерпретувати інструментальні твори, майстерно відтворюючи естетичні переживання та почуття, відображені в них.

Програмою ансамблевої гри передбачається:

- визначення типів інструментальних ансамблів та їх специфічних особливостей;
- освоєння відповідного музичного інструменту для гри в ансамблі;
- знання акустичних, технічних, художньо-естетичних можливостей музичних інструментів;
- настроювання інструментів, звуковідтворення, гра в ансамблі;
- художнє виконання творів у процесі ансамблевої гри;
- оволодіння методами навчальної роботи в ансамблях з школярами;
- проведення індивідуальних занять з учасниками шкільного ансамблю;
- проведення групових занять з учасниками шкільного ансамблю;

- встановлення ритмічного, динамічного, темпового співвідношень і злагодженості гри ансамблю;
- володіння прийомами інструментування;
- створення партитури для різних типів ансамблів.

Головними завданнями виконавської практики з ансамблевої гри передбачається формування умінь і навичок музично-освітньої роботи студентів з учнями різних вікових груп; забезпечення управління музично-творчою діяльністю учнів; практичне застосуванням знань, умінь і навичок активізації колективної інструментальної творчості.

Виконавська практика з ансамблевої гри передбачає керування фольклорними, естрадними, камерними інструментальними та вокально-інструментальними ансамблями; набуття практичних умінь управління навчально-виховним процесом; навчання гри на музичних інструментах; проведення індивідуальних та колективних занять.

Виконавською практикою з ансамблевої гри передбачено застосування методики проведення концертних виступів, ілюстративне використання музичних інструментів як на уроках музики, так і позакласних видах роботи. Удосконалення вмінь і навичок музичної діяльності з різними типами ансамблів включає також інструментальне аранжування різних за характером п'єс, пісень, танців; колективну інструментальну імпровізацію та окремих виконавців. Виконання музичних творів у різних варіантах: напам'ять, з листа, гра в ансамблі, цитування музичних тем на різних інструментах є важливим фактором творчої самореалізації.

Виконавська практика з ансамблевої гри складає один із важливих аспектів навчально-творчого комплексу формування готовності до творчої самореалізації студентів музично-педагогічних факультетів. Підготовка і проведення репетиційної та концертної діяльності сприяють не лише закріпленню, вдосконаленню професійних якостей майбутнього вчителя музики з ансамблевої гри, але й збагачують творчий досвід з інших музичних дисциплін, таких як основний і додатковий інструмент, концертмейстерський клас, диригування, хоровий та вокальний спів. Успіхи ансамблевої творчості

студентів залежать від використання інноваційних методів навчання, створення колективної творчої атмосфери, сумісної активної діяльності студента і учнів, розкритті творчого потенціалу кожної особистості.

Організаційно-просвітницька виконавська практика являє собою синтез музично-педагогічних знань, умінь і навичок творчої діяльності студентів у процесі проведення класної, позакласної та позашкільної роботи з учнями і є одним із ефективних факторів формування музично-виконавського досвіду.

Організація просвітницької виконавської діяльності студентів має важливе значення для масового естетичного виховання учнів, прояву професійних якостей, творчого потенціалу.

До змісту організаційно-просвітницької практики входить: проведення занять у вокальних і хорових гуртках; у вокально-інструментальних ансамблях (фольклорний, естрадний, академічний); у музичних театрах; у постановках; інсценуванні пісень, музичних казок; у підготовках і проведенні концертів та музичних конкурсів.

Застосовуючи творче прогнозування, планування, розробку і постановку музичних спектаклів, студенти виступають безпосередніми учасниками театралізованого дійства, набувають умінь побудови плану, розробки сценарію або композиції та їх втілення, опановуючи навички режисера, диригента, хореографа. Наслідки музично-педагогічного виконавства слід розглядати як набуття творчого досвіду та реалізації власного професійного потенціалу.

Розроблена програма організаційно-просвітницької виконавської практики включала такі вимоги:

- ілюстрування музичних творів різних жанрів з словесним коментарем;
- проведення занять у хоровому, інструментальному, вокальному гуртках;
- проведення занять з учнями у шкільному театрі пісні, підготовка і проведення музичних програм шкільного радіо і відеотрансляції;
- організація роботи шкільного музичного лекторію;
- проведення лекцій-концертів;
- проведення бесід на музично-естетичні теми;
- розробка сценаріїв та постановка літературно-музичних композицій;

- проведення тематичних вечорів;
- розробка сценаріїв та проведення фольклорних свят;
- підготовка та проведення вокально-хорових конкурсів;
- підготовка та проведення дискотеки для учнів середнього і старшого шкільного віку.

Особливо ефективними формами проведення просвітницької практики є бесіди про музику, лекції-концерти, тематичні вечори та інші, які поглиблюють музичні знання, доповнюють, збагачують навчальним матеріалом шкільні програми з музики. Таким чином, виконавська практика створює реальні умови доповнення хрестоматійним матеріалом, не порушуючи тематизму уроків, залучає додаткові засоби для музичного розвитку учнів.

Самостійна робота студентів потребує педагогічної майстерності, уміння творчо застосовувати способи та методи навчання й виховання. Справжня самореалізованість проявляється в тому разі, коли, застосовуючи заздалегідь здобуті методи педагогічної роботи, студент вносить свої власні корективи. Індивідуальні творчі знахідки стають цілісним педагогічним досягненням. Необхідність творчо підходити до педагогічної праці обумовлюється самою її природою, де діяльність вчителя-музиканта є процесом, який характеризується не лише як чисто педагогічний акт, а як прояв аналітично-творчого мислення.

Вирішення цієї задачі має ряд труднощів, серед яких слід відмітити нерівнозначну підготовку до самостійної роботи студентів. Більшість випускників музичних шкіл не вміють самостійно працювати над новими творами, прочитати п'єсу з листа, підібрати її на слух та транспонувати. Потребує уваги застосування педагогічного об'єму знань з історичних, музично-теоретичних дисциплін у взаємозв'язку з різними видами виконавської практики. Потребує активізації підготовка студентів з предметів теоретичного циклу: сольфеджіо, теорії музики, гармонії, історії музики, аналізу музичних форм, які в основному впливають на свідоме ставлення до пізнання художніх музичних закономірностей.

Програмою з різних видів виконавської практики передбачалася опора на високо художній музичний матеріал, головним критерієм якого було естетичне

навантаження, що відповідало дидактичним та виховним завданням, художня сутність музичних ілюстрацій; доступність для сприйняття; усвідомлення музично-естетичної значущості творів.

Для педагогічної діяльності характерні вміння переключатись з музики на слово та з слова на музику, що є одним з найважливіших аспектів спілкування і головним чинником підвищення просвітницького потенціалу майбутніх учителів.

Висновки. Спостереження практичної діяльності майбутніх вчителів музики показали, що в музично-художній освіті вирішальну роль відіграють вміння виявляти закономірності впливу музики на духовний світ учнів. Досвід вказує на важливість особистості самого вчителя, яка інтерпретує твір музичного мистецтва, сприймає і реагує на сукупність естетичних цінностей, ідеалів та ідей. Завдяки цьому конкретна інтерпретація вчителем твору розкриває учням якості виконавця, творче бачення художнього образу, емоційне ставлення і передбачає викликати у слухачів естетичні переживання.

Разом з проявом високої виконавської культури потребує вдосконалення загальна методологічна культура вчителя. Сьогодні високого творчого рівня викладання музики може досягнути лише той педагог, який наділений достатньо розвинутим діалектичним стилем мислення, здатний до об'єктивного та всебічного осмислення цілісності музично-педагогічної діяльності. Творчість є найбільшою активною формою залучення до практичної діяльності і тільки за рахунок власного досвіду студенти можуть ефективно здійснювати музично-естетичне виховання школярів. Отже, музично-виконавська практика, як фактор формування готовності до творчої самореалізації студентів музично-педагогічних факультетів, виконує функції вдосконалення виконавської майстерності з усіх видів музичної та педагогічної діяльності.

Залучення студентів до активної педагогічної виконавської практики передбачає формування у студентів під час навчання на музично-педагогічному факультеті готовності до творчої самореалізації, а саме: визнання прояву суб'єктивних потенціальних творчих сил, відповідного розвитку до її здібностей, накопичення інтелектуального досвіду. За даною програмою

виконавських практик у майбутнього вчителя музики формується під час навчання готовність працювати творчо, здійснювати самостійний пошук на різних етапах навчально-виховної діяльності.

Для ефективного забезпечення цього процесу важливе значення має мотиваційна сфера позитивного ставлення студентів до вивчення фахових дисциплін і до набуття тих знань, вмінь і навичок, які необхідні для роботи з учнями, а саме: яскраве виконання музичних творів з метою залучення їх до художнього спілкування, грамотне акомпанування шкільному хору та солістам; організаційна робота в музичних гуртках; оволодіння голосовим апаратом; коментування музичних творів; настроювання учнів на адекватне сприймання художнього образу; прогнозування результатів навчально-виховної роботи. Виходячи з вище зазначеного, можна констатувати, що виконавська практика сприяє максимальному наближенню діяльності студентів до реальних умов професійної педагогічної діяльності.

Впровадження розробленої комплексної програми вимагає застосування інтегративних методів побудови навчального процесу, фіксації його якісних результатів; встановлення оптимального співвідношення між різними видами творчості; визначення послідовності, регламентації та презентації результатів творчості.

Література

1. Кучерявый А.Г. Профессиональное самовоспитание будущих педагогов в процессе их целостной подготовки: Монография. / А.Г. Кучерявый // – К.: Вища шк., 1999. – 224 с.

2. Музальов О.О. Основи теоретичної і практичної підготовки спеціалістів музично-педагогічного профілю / О.О. Музальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – №3. – С.108-115.

3. Педагогічна практика студентів музично-педагогічних факультетів: Навч.-метод. посібник. Вип.2 / Упоряд. В.Л. Бриліна, І.М. Найдьонов, А.В. Сидоренко. – Вінниця: ВДПУ, 2000. – 179 с.

4. Балл Г. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г. Балл // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України, 1994. – №2. – С.3-12.

5. Ільченко О., Сверлюк Я. Методологічні проблеми професійної музичної освіти: Монографія. / О. Ільченко, Я. Сверлюк // – Рівне: Перспектива, 2004. – 200 с.

6. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу // Психология личности в трудах зарубежных психологов: Хрестоматия / Сост. и общая ред. А.А. Реана. – СПб.: Изд-во “Питер”, 2000. – С.200-216.

7. Теплова О. Педагогічні орієнтири формування готовності майбутнього вчителя до творчої реалізації. / О. Теплова // «Професійна освіта: проблеми і перспективи / ІІТО НАПН України. – К.: ІІТО НАПН України, 2016. – Вип.11.- 136 с.